

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

आधुनिक ऑलिम्पिक खेळांमध्ये लैंगिक समानता

प्रा. डॉ. उदय परमेश्वर डोंगरे
क्रीडा विभाग प्रमुख
शिवाजी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, कन्नड.

परिचय

ऑलिंपिक खेळ, प्राचीन ग्रीसमध्ये उगम पावले. शारीरिक सद्गता जोपासणे, क्रीडामय वातावरण तयार करून जागतिक स्तरावर एकात्मता बंधुभाव व समानतेचा संदेश रूजवणे हेच ऑलिंपिक चळवळीचे मुख्य ध्येय होय. क्रीडापटू उत्कृष्टता आणि आंतरराष्ट्रीय एकात्मता साजरे करणाऱ्या जागतिक तमाशात विकसित झाले आहेत. तथापि, ऑलिंपिकमधील स्त्री-पुरुष समानतेचा प्रवास दीर्घ आणि गुंतागुंतीचा आहे. हा लेख ऐतिहासिक संदर्भ, सद्यस्थिती आणि आधुनिक ऑलिंपिक खेळांमधील लिंग समानतेच्या भविष्यातील संभाव्यता, महत्त्वाचे टप्पे, चालू आव्हाने आणि अधिक न्याय्य क्रीडा वातावरणाला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने केलेल्या उपक्रमांचे परीक्षण करतो.

ऐतिहासिक संदर्भ

आधुनिक ऑलिंपिक खेळ, 1896 मध्ये पियरे डी कौबर्टिन यांनी पुनरुज्जीवित केले, सुरुवातीला महिलांना पूर्णपणे वगळण्यात आले. 1900 च्या पॅरिस गेम्सपर्यंत महिलांना स्पर्धा करण्याची परवानगी नव्हती, ज्यामध्ये 22 महिला खेळाडूंनी टेनिस आणि गोल्फमध्ये भाग घेतला होता. खेळांमध्ये महिलांचे हळूहळू एकत्रीकरण लैंगिक भूमिकांबद्दल व्यापक सामाजिक दृष्टीकोन बदलत गेला. अनेक दशकांपासून, महिला खेळाडूंना मर्यादित कार्यक्रम संधी आणि सामाजिक भेदभाव यासह महत्त्वपूर्ण अडथळ्यांचा सामना करावा लागला.

1984 लॉस एंजेलिस ऑलिंपिक हा महिलांच्या सहभागासाठी एक महत्त्वाचा क्षण होता, कारण ही पहिलीच वेळ होती जेव्हा महिलांनी खेळांच्या सर्व स्पर्धांमध्ये भाग घेतला. या बदलामुळे महिला खेळाडूंच्या क्षमता आणि पुरुषांच्या बरोबरीने स्पर्धा करण्याचा त्यांचा अधिकार ओळखून व्यापक सांस्कृतिक बदल दिसून येऊ लागला. 1896 साली सुरू झालेल्या ऑलिंपिक स्पर्धांना 88 वर्षांचा कालावधी लागला स्त्री पुरुष समानता येण्यासाठी.

लैंगिक समानतेची सद्यस्थिती

सहभाग दर

टोकियो 2020 ऑलिंपिकनुसार, एकूण 11,000 सहभागींपैकी अंदाजे 49% सह महिला खेळाडूंची संख्या सर्वकालीन उच्चांकावर पोहोचली आहे. महिला प्रतिनिधीत्वातील ही वाढ समानतेच्या दिशेने एक महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे; तथापि, विशिष्ट खेळ आणि काही उपक्रमांमध्ये असमानता कायम आहे. उदाहरणार्थ, पारंपारिकपणे पुरुषांचे वर्चस्व असलेल्या खेळांमध्ये महिलांनी लक्षणीय प्रवेश केला असला तरी बॉक्सिंग आणि वेटलिफ्टिंगसारख्या काही स्पर्धांमध्ये अजूनही कमी महिला स्पर्धक आहेत. 2018 ऑलिंपिक व 2020 हिवाळी येथे ऑलिंपिक मध्ये 50 50 सहभागाने स्त्री पुरुष समानता खेळाडूंमध्ये आली आहे. त्याचबरोबर आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समितीने खेळाच्या मैदानाबाहेर संघटनात्मक कार्यात महिलांच्या सहभागाला प्राधान्य दिले आहे. ऑलिंपिक अजेंडा 2020 च्या पूर्वी महिला सदस्य संख्या 21 % होती ती आता 37.5% पर्यंत वाढली आहे. आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक

समिती कार्यकारी मंडळ महिलांचे प्रतिनिधीत्व 33.3% पर्यंत पोहोचले आहे. जगातील सर्वात मोठ्या व सर्वश्रेष्ठ आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक समितीने लिंग समानतेसाठी फक्त मैदानावरच नव्हे तर संघटनात्मक दृष्ट्या महिलांना जागतिक जास्त संधी दिली आहे.

मीडिया प्रतिनिधीत्व

महिला ऍथलीट्सचे मीडिया कवरेज ऐतिहासिकदृष्ट्या पुरुष ऍथलीट्सच्या तुलनेत कमी व्यापक आहे. या विसंगतीमुळे क्रीडा क्षेत्रातील महिलांसाठी सार्वजनिक धारणा आणि प्रायोजकत्वाच्या संधींवर परिणाम होतो. आयओसी आणि विविध भागधारकांनी महिला खेळाडूंना प्रोत्साहन देण्याच्या महत्त्वावर आणि प्रसारमाध्यमांच्या कथनात त्यांच्या यशावर भर देऊन या असमतोलाचे निराकरण करण्यास सुरुवात केली आहे.

लैंगिक समानतेसाठी आव्हाने

प्रगती असूनही, ऑलिम्पिक खेळांमध्ये खरी स्त्री-पुरुष समानता साधण्यात महत्त्वाची आव्हाने आहेत.

सांस्कृतिक अडथळे

क्रीडा क्षेत्रातील महिलांबद्दलचा सांस्कृतिक दृष्टिकोन प्रगतीला अडथळा ठरू शकतो. अनेक समाजांमध्ये, पारंपारिक लिंग भूमिका कायम राहतात, ज्यामुळे ऍथलेटिक्समध्ये महिलांचा सहभाग मर्यादित होतो. हे विशेषतः अशा देशांमध्ये स्पष्ट होते जेथे सांस्कृतिक नियम महिलांना स्पर्धात्मक खेळ घेण्यापासून परावृत्त करतात. अनेक देशांमध्ये महिला खेळाडूंचे प्रमाण अत्यल्प आहे यासाठी त्या देशाचे सांस्कृतिक वातावरण पोषक होणे आवश्यक आहे.

आर्थिक विषमता

आर्थिक असमानतेचा परिणाम महिलांच्या खेळावरही होतो. महिला खेळाडूंना त्यांच्या पुरुष समकक्षांच्या तुलनेत अनेकदा कमी आर्थिक सहाय्य आणि कमी प्रायोजकत्वाच्या संधी मिळतात. ही विषमता असमानतेचे चक्र कायम ठेवून प्रशिक्षण, संसाधने आणि एकूण कामगिरीवर परिणाम करू शकते. महिला खेळाडूंना उपलब्ध होणाऱ्या क्रीडा सुविधा तसेच आर्थिक सहकार्यामध्ये तफावत आढळून येते.

लैंगिक छळ आणि सुरक्षितता चिंता

महिला खेळाडूंना प्रशिक्षणाच्या वातावरणात आणि स्पर्धांमध्ये वारंवार लैंगिक छळ आणि सुरक्षिततेच्या समस्यांना सामोरे जावे लागते. यूएसए जिम्नॅस्टिक संघाचा समावेश असलेल्या उच्च-प्रोफाइल प्रकरणांनी, क्रीडा संघटनांमध्ये चांगल्या संरक्षणात्मक उपायांची आणि जबाबदारीची तातडीची गरज अधोरेखित केली आहे. भारतात देखील क्रीडा, शैक्षणिक क्षेत्रात सुरक्षित वातावरण असणे आवश्यक आहे. अनेक लैंगिक छळाच्या घटना सातत्याने समोर येत असल्यामुळे महिला खेळाडूंना क्रीडा क्षेत्रात सुरक्षित वातावरण वाटत नाही.

लैंगिक समानतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी पुढाकार

IOC आणि विविध राष्ट्रीय ऑलिम्पिक समित्यांनी (NOCs) खेळांमध्ये लैंगिक समानतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी उपक्रम राबवले आहेत.

IOC लिंग समानता पुनरावलोकन प्रकल्प

2018 मध्ये, IOC ने लिंग समानता पुनरावलोकन प्रकल्प सुरू केला, ज्याचा उद्देश क्रीडा संघटनांमध्ये निर्णय घेण्याच्या भूमिकेत महिलांचे प्रतिनिधित्व वाढवणे आहे. या उपक्रमाचा प्रयत्न आहे की खेळातील त्यांच्या सहभागावर परिणाम करणाऱ्या धोरणे आणि पद्धती तयार करण्यात महिलांचा आवाज आहे.

ऑलिम्पिक अजेंडा 2020

2014 मध्ये IOC ने स्वीकारलेला ऑलिम्पिक अजेंडा 2020, लिंग समानतेवर मूलभूत तत्त्व म्हणून भर दिला आहे. हे शासन, प्रशिक्षण आणि कार्यपद्धतीसह सर्व स्तरांवर महिलांच्या सहभागास प्रोत्साहन देण्यासाठी धोरणे आखते. अजेंडा NOC ला त्यांच्या नेतृत्व संरचना आणि कार्यक्रमांमध्ये लिंग संतुलनास प्राधान्य देण्यासाठी प्रोत्साहित करतो. महिलांना संघटना नेतृत्व क्रीडा उपक्रम यामध्ये जास्तीत जास्त संधी मिळावी यासाठी आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक संघटना इतर देशांच्या ऑलिम्पिक संघटनेच्या माध्यमातून पुढाकार घेत आहे.

जागरूकता मोहिमा

युमन इन स्पोर्ट आणि युमेन्स स्पोर्ट्स फाऊंडेशन सारख्या संस्था महिला खेळाडूंना समान संधी आणि अधिकारांचा पुरस्कार करतात. या संस्था जागरूकता वाढवण्यासाठी, संसाधने प्रदान करण्यासाठी आणि सर्व स्तरांवर खेळांमध्ये लैंगिक समानता वाढवण्याच्या धोरणांना प्रोत्साहन देण्यासाठी कार्य करतात.

भविष्यातील संभावना

ऑलिम्पिक खेळांमधील स्त्री-पुरुष समानतेचे भविष्य सतत समर्थन, धोरण अंमलबजावणी आणि सांस्कृतिक बदल यावर अवलंबून आहे. लिंग समानतेसाठी IOC ची वचनबद्धता, NOCs आणि वकिली गटांच्या प्रयत्नांसोबत, प्रगतीला चालना देण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहे.

महिला ऍथलीट्ससाठी दृश्यमानता आणि समर्थन वाढवणे

माध्यमांचे प्रतिनिधित्व आणि विपणनाद्वारे महिला खेळाडूंची दृश्यमानता वाढवणे हे धारणा बदलण्यासाठी आणि सहभागाला प्रोत्साहन देण्यासाठी आवश्यक आहे. महिला क्रीडापटूंना न्याय्य पाठिंबा मिळेल याची खात्री करून, महिला खेळांसाठी प्रायोजकत्वाच्या संधींचा विस्तार करणे आवश्यक आहे.

शिक्षण आणि समुदाय कार्यक्रम

खेळांमधील लैंगिक रूढींना आव्हान देण्याच्या उद्देशाने शैक्षणिक उपक्रम लहानपणापासूनच सर्वसमावेशकतेला चालना देऊ शकतात. मुलींना खेळांमध्ये सहभागी होण्यासाठी प्रोत्साहन देणारे सामुदायिक कार्यक्रम महिला खेळाडूंच्या भावी पिढ्यांसाठी एक मजबूत पाया तयार करण्यात मदत करू शकतात.

जागतिक सहयोग

क्रीडा क्षेत्रातील लैंगिक समानतेतील पद्धतशीर अडथळे दूर करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय संस्था, सरकारे आणि स्वयंसेवी संस्था यांच्यातील सहकार्य महत्वाचे आहे. सर्वोत्तम पद्धती आणि संसाधने सामायिक करून, स्टेकहोल्डर्स जगभरातील महिला क्रीडापटूंना अधिक सहाय्यक वातावरण तयार करू शकतात. अनेक देशांमध्ये स्त्री पुरुष समानता नाही, त्यामुळे महिलांना क्रीडा क्षेत्रात वावरण्यासाठी, सहभागासाठी पोषक वातावरण नाही. समाजाच्या तळागाळापर्यंत स्त्री पुरुष समानता रुजविण्यासाठी समाजातील प्रत्येक घटकांनी पुढाकार घेऊन कार्य केले पाहिजे.

निष्कर्ष

सुरुवातीच्या आधुनिक खेळांमध्ये महिलांना वगळण्यात आल्यापासून ऑलिम्पिक खेळांमधील लैंगिक समानता खूप पुढे आली आहे. लक्षणीय प्रगती झाली असताना, आव्हाने उरली आहेत ज्यासाठी सतत लक्ष आणि कृती आवश्यक आहे. लैंगिक समानतेला प्राधान्य देऊन, महिला खेळाडूंना प्रोत्साहन देऊन आणि सर्वसमावेशक धोरणांना प्रोत्साहन देऊन, ऑलिम्पिक चळवळ हे सुनिश्चित करू शकते की खेळांची भावना सर्वांसाठी समानता आणि आदराची मूल्ये प्रतिबिंबित करते. ऑलिंपिक चळवळीने जगाला एक संघ राहण्याचा व समानतेचा संदेश दिलेला आहे. लैंगिक समानतेमुळे महिला खेळाडूंना समान संधी ऑलिंपिकच्या पटलावर उपलब्ध झाल्याचे पाहायला मिळते.

संदर्भ

1. जर्दे श्रीपाल, शारीरिक शिक्षणाचा इतिहास, चंद्रमा प्रकाशन, कोल्हापूर, 1995.
2. डॉ. रोकडे, शारीरिक शिक्षणाचा इतिहास व योगाभ्यास, हर्षल प्रकाशन, 2006.
3. पुरंदरे, शारीरिक शिक्षणाचा इतिहास, मॅजेस्टिक प्रकाशन, मुंबई, 1992.
4. भाटे शरद, ऑलिंपिक, मीनल प्रकाशन, कोल्हापूर, 1994.
5. आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक समिती. (२०२०) अहवाल. ऑलिम्पिक चळवळीतील लैंगिक समानता.
6. गॅमगे, के. एल., आणि रिंटला, जे. (2021). ऑलिम्पिकमध्ये महिलांचा सहभाग: एक जागतिक दृष्टीकोन.
7. साकिब, एस. (2018). क्रीडा आणि लिंग: ऑलिम्पिक चॅट्स सायन्स अँड कोचिंग, 16(3), 480-490. चळवळीतील महिला अधिकारांचे विश्लेषण. जर्नल ऑफ स्पोर्ट्स अँड सोशल इश्यूज, 42(5), 392- 410.
8. महिला क्रीडा प्रतिष्ठान. (२०२२). शीर्षक खेळ आणि महिला खेळावरील प्रभाव.
9. IOC लिंग समानता पुनरावलोकन प्रकल्प. (2018). अहवाल. आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक समिती.